

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Amy Russell. *The Politics of Public Space in Republican Rome*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2015. xix+226 sayfa.

Oğuz Yarlıgış

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
oguz.yarligas@medeniyet.edu.tr
orcid: 0000-0003-4379-7577

Roma dünyası araştırmaları alanında modern araştırmacıların bir yandan kesin çizgilerle belirlenmiş kabul ettiği, öte yandan da oldukça tartışma kaldıracabilecek birçok kavramın varlığı bu alanda çalışanların yabancı olmadığı bir durumdur. Bunun temel sebebi, eskiçağ Akdeniz dünyası tarihinin anahatlarıyla ortada olmasına rağmen, ayrıntılara inildiğinde, yaklaşık 250 yıllık modern araştırmalar tarihinde yavaş yavaş genel kabul olmuş meselelerin aslında günümüz tarihçileri tarafından doldurulan boşluklar sayesinde berraklaştığı ve esasen oldukça muğlak bir niteliğe sahip olabileceği hususudur. Roma siyasi dünyasının (*res publica*) ve siyaset düşüncesinin temelini oluşturan alanla ilgili *publicus* ve *privatus* kavramlarının anlamları ile bu kavramların kendi arasındaki ilişkiler de bahsettiğimiz hususa örnek sayılabilir. İşte Amy Russell'ın Berkeley'de hazırlamış olduğu doktora tezinin gözden geçirilmiş hali olan bu kitap da temel olarak kamusal ve özel gibi, Roma siyasi dünyasının ve siyaset düşüncesinin merkezinde yer alan kavramları araştırmanın merkezine oturtarak, bu kavramlar üzerinden kamusal alan denilen unsurun ne olduğunu incelemektedir. Russell birbirine zıt kutuplara oturtulan bu kavramların aslında nasıl birbiriyle iç içe geçmiş olduğunu ve içerdiği muğlaklığı göstermektedir.

Russell bu konuyu incelerken yalnızca edebi metinler üzerinden değil, olması gerektiği gibi, birtakım epigrafik metinler ile arkeolojik buluntuları da mercek altına alarak konuya dair kapsamlı bir araştırma ve değerlendirme sunmaktadır. Ancak Russell'ın hedefi bu kavramlara tamamen ışık tutmak, Romalıların alan anlayışına netlik kazandırmak veya Romalıların

bu hususlara yaklaşımının nasıl tanımlanması gerektiğine dair net bir cevap sunmaktan ziyade, bu hususları masaya yatırıp şimdiye kadar yapılan değerlendirmelerin sorunlarını ortaya koymakla yetinmektedir. Yazarın vardığı sonuç ise kamusal ve özel kavramlarının iki zıt kutup olarak kabul edilemeyeceği ve bunların birbirlerine karşıt kavramlar olmadığı, aslında ikisinin de bir şekilde iç içe geçmiş olduğudur. Dolayısıyla kitabın temel amacının özellikle *privatus* ve *publicus* gibi kavramların muğlaklığının anlaşılmasıdır.

Kitabın ilk kısmı *publicus*, *privatus* ve *politicus* kavramları ve bu kavramların birbirleri arasındaki ilişkiye ayrılmıştır. Bu baş kısımda ilgili kavramların İngilizcedeki karşılıkları ile Latince kavramlar birlikte ele alınmaktadır. Ders kitaplarında kesin çizgilerle tanımlanan kamusal ve özel alanların karmaşıklığı ve iç içe geçmişliği hemen bu bölümün başında dikkat çekici bir örnekle sunulur: Bir dükkan kamusal bir alan mıdır? Bir şahsın mülkü olması yahut şahsa ait bir evin bölümlerinden biri olarak inşa edilmesi halinde, bu dükkanın tanımı hangi kavramın sınırları içinde yer almalıdır? Dükkanın kamusal bir amacı olduğu açıktır fakat onu hususi özellikleri bakımından nasıl tanımlayacağımız örnekten de görüldüğü üzere muğlaktır.

Russell bu bölümde günümüz bakış açısı ve kavramlarıyla Roma dünyasını açıklamanın ne kadar yanlış olduğunu da birtakım vaka incelemeleriyle göstermektedir. Roma dönemindeki bir alanın bizim bakış açımızla kamusal mı özel mi olduğuna karar vermenin ne kadar zor olduğu Atrium Vestae örneği ışığında gösterilir: Tanrıça Vesta'ya adanmış bu kutsal yapı Roma dininin en önemli lokasyonlarından biridir. Ancak kamusal olarak tanımlanabilecek bu yapının bir kısmında rahibelere ayrılmış olan yaşama alanları da vardır. Birinci bölümün geri kalanında Russell bu yapının hem kamusalı hem de özeli kendi bünyesinde birleştirme niteliğinden yola çıkarak aslında Roma toplumunda hiçbir alanın kolay kolay kamusal yahut özel olarak tanımlanamayacağını anlatır. Ardından Foucault ve Lefebvre tarafından geliştirilen mekansal dönüş (*spacial turn*) anlayışının izinden giderek ve belki de bu kitabın ortaya çıkmasında en etkili araştırmacı olan Riggsby'nin davranışsal metodolojisini de benimseyerek Roma dünyasındaki mekan anlayışını yeniden yorumlar.¹ Bu yorum sırasında Russell'in diğer birkaç örnekle beraber özellikle başvurduğu vaka incelemelerinden biri Cicero'nun *Pro Milone* adlı söylevidir (ss. 34-40). Bir cinayet sanığı

¹ Russell'in giriş kısmında birden fazla kez belirttiği gibi bu çalışma, esasen A. Riggsby'nin 1999 yılında hazırladığı bir çalışmada ortaya attığı sorulardan yola çıkarak oluşturulmuştur. Riggsby *Public and Private in the Roman Culture* (JRA 10, 1997: 36-56) adlı makalesinden başlayarak belirli bir çerçeveye oturtulma eğiliminde olan kamusal ve özel tanımlarını sorgulamaktadır.

olan Milo adlı müvekkilini savunmak üzere kaleme aldığı bu konuşmada Cicero'nun kamusal ve özel alanlara dair yaptığı tanımlar Russell'in bu kavramların muğlaklığına dair görüşünü bilhassa destekleyecek niteliktedir. Cinayeti kamusal alan kabul edilen Roma Yollarından birinde işleyen müvekkili, yol kendisini yaptıran ailenin özel mülkü olarak da görüldüğü için, özel mülkte cinayet işlemişçesine bir cezayla karşı karşıya kaldığını ifade eder. Bu savunmayı gerçekleştirirken başvurduğu ifadelerse genellikle kamusal alan olarak görülen bir yolun, Roma dünyasında zaman zaman bir özel mülk/alan olarak da değerlendirilebileceğini göstermesi bakımından Russell'in muğlaklık tezini desteklemektedir. Russell'in bu ve diğer örnekler ışığında vardığı sonuçta şudur: kamusal ve özel kavramları bazı edebi metinlerde bugün bizim kullandığımız anlamda geçse de, birtakım örnekler titizlikle ele alındığında, Roma dünyasında bugün kabul ettiğimiz gibi kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. Özetle, kamusal ve özel kavramları kişinin tavrına ve bakış açısına göre değişiklik göstermektedir.

Russell'in bu incelemede yalnızca edebi metinlere yer vermediğini vurgulamıştık. İşte yazar üçüncü bölümden itibaren bazı mimari örneklerle başvurmakta, bu kez mimari unsurların kullanım amaçlarını ve şekillerini masaya yatırarak kamusal, özel, siyasal kavramlarını incelemektedir. Başvurduğu mimari unsurlar arasında belki de en önemlileri Roma kentinin siyasal ve toplumsal kalbi olarak değerlendirilebilecek kent meydanı, yani *Forum Romanum* ve Romalıların yaşamları açısından en az meydan kadar önemli olan *Campus Martius* adlı yerdir.

Forum Romanum Roma dünyasının tipik bir kamusal alanıdır; kamu politikalarının kurgulandığı ve tüm vatandaşların göz önünde olduğu bir yer olarak bu meydan aynı zamanda Roma siyasetinin merkezidir. Russell bu meydanın incelemesine ayırdığı bölümde Forum'u "siyasi nitelikli bir kamusal alan haline getiren düzeni ve bu düzenin mekansal tecrübeye etkilerini" (s. 45) göz önüne sermektedir. Bunun yanında ziyaretçi vatandaşların siyasi etkinliklerdeki rolünü de burada tüm açıklığıyla gözlemlemektedir. Russell'a göre özellikle M.Ö. II. ve I. yüzyıllarda Forum'un mimarisinde meydana gelen değişiklikler Roma siyasi ve kültürel hayatındaki değişimlere de kanıt oluşturmaktadır. Forum, tıpkı Eski Yunan demokrasisinin doğduğu yer olan agora gibi siyasi etkinlikler için olmazsa olmaz bir alandır. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki, bu siyaset alanı yalnızca erkek vatandaşlara açıktır; köleler, kadınlar ve vatandaş olmayan yabancıların (*peregrini*) siyaset alanında yerleri yoktur (ss. 55-61).

Erkek vatandaşların devletin siyasetini belirlediği Roma'nın en önemli kamusal alanı Forum, dördüncü bölümde ele alınmaya devam etmekte ve bu sefer kamusal ve özel arasındaki iç içe geçmişlik, Forum'un aynı

özelliği içinde barındıran yapısının öne çıkarılmasıyla tekrar vurgulanmaktadır. M.Ö. III. yüzyılın sonlarından M.Ö. I. yüzyıla dek Forum'u oluşturan yapıların geçirdiği değişim ve bu yapıların çoğunun aslında kamuya değil şahıslara ait oluşu, kamusal ve özel arasındaki muğlaklığı göstermek için başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. Russell'ın kendi ifadesiyle, "Forum'daki özel mülkiyet alanları, ilk bakışta Roma'nın en kamusal görülebilecek alanı olan yerde, bireylerin çıkarlarını ve nüfuzlarını artırmak için kendilerine fırsat veren" (s. 79) araçlardı.

Beşinci bölümde Russell önceki bölümde olduğu gibi yine Forum'u ele almakta, ancak bu sefer odak noktasına burada bulunan dinî yapıları oturtmaktadır. Aristokrasi mensuplarının dinî alanlar içinde taklar, heykeller ve tapınaklar inşa ederek kendilerine nasıl yer edindikleri gösterilmektedir. Böylelikle bir kez daha kamusal ve özel alan sınırları iç içe geçmektedir. Muzaffer komutanların kendileri ve aileleri için yaptırıp tanrılara adadıkları tapınaklar bu duruma güzel bir örnektir; zira bu tapınaklar bir yandan kamusal alan özelliğine sahipken, diğer yandan da muzaffer komutanlar ve aileleri için zaman zaman kendi toplantılarını gerçekleştirebildikleri özel alanlar mahiyetine bürünmüştü.

Kamusal alan ile kutsal alanın şahıslar tarafından nasıl kendi çıkarları için kullanıldıkları sonraki bölümde de incelenmeye devam etmektedir, fakat bu bölümde odak noktası sanattır. Muzaffer komutanlar heykel ve diğer sanat eserleri gibi seferlerde elde ettikleri ganimetlerin bazılarını bu tip alanları süslemek için kullanmaktan geri durmamışlardır. Çoğunluğu Doğu Akdeniz dünyasının kültürel ve ekonomik açıdan zengin olan Hellenistik devletlerinden elde edilen bu ganimetler Roma'nın geleneksel sanat anlayışını değiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu güçlü isimlerin kamusal meseleleri kendi çıkarlarına uyacak bir şekilde yönlendirmelerine de yardımcı oluyordu. Çünkü bu alanları kendi zevk ve isteklerine göre inşa eden önemli bireyler, kamusal alanın çok sesli karakterini değiştiriyor ve yavaş yavaş bu alanları domine ediyorlardı. Böylelikle kamusal alan da zamanla özelleşmeye başlamıştı (ss. 152-53).

Pompeius'un Roma'daki en önemli kamusal alanlardan biri olan Campus Martius'ta yaptırdığı yapı kompleksi, kitabın incelediği bir diğer alandır. Russell'a göre Pompeius kompleksi, Cumhuriyet dönemi Roma'sında kamusal ve özel arasında kesin bir çizgi çekilemeyeceğine dair en iyi örnektir. Pompeius'un bu kompleks üzerinden gücünü nasıl pekiştirdiği ve ismini ölümsüzleştirdiği (s. 156) bilhassa vurgulanır. Russell daha önceki örneklerde gösterdiği hususların Pompeius kompleksiyle doruğa ulaştığını ve yeni bir tür alan yaratma imkanı olarak kamusal ve özel arasındaki muğlaklığın bilinçli şekilde kullanıldığını ifade eder (ss. 185-86).

M.Ö. I. yüzyılın son çeyreğinde Roma'nın devlet rejiminde sert bir değişiklik meydana gelmiş ve cumhuriyetin son yüzyılı olan bu dönemde kendi çıkarlarını korumak uğruna halkı kullanmaktan çekinmeyen liderler ortaya çıkmıştır. Söz konusu liderler yüzyıllardır devlet yönetimini belirli bir denge içerisinde yöneten oligarşik yapıya karşı mücadele vermiş ve tek adam olarak devleti yönetmek üzere birbirleriyle rekabete girmişlerdir. Güçlü ve zengin bireyler arasında tedricen alevlenen bu çatışma, Augustus'un rakiplerini saf dışı bırakması ve bir devrim gerçekleştirerek Roma'nın ilk imparatoru olmasıyla son buldu. Kitabın son bölümü işte bu döneme odaklanmakta ve nihai olarak Augustus'un imparator olmasıyla beraber kamusal alanın bilindiği anlamıyla ortadan kaybolduğunu vurgulamaktadır. Bu bölüm ayrıca Augustus'un şehrin yerlisi olarak nasıl bu kente özen gösterdiğini ve hususi bir yer haline getirdiğini göstermekte; böylelikle eskinin özgür *res publica*'sının ölümünün ardından tüm kentin (ve devletin) nasıl tek bir kişinin şahsi (*privatus*) alanı haline dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Cumhuriyet dönemi Roma'sının kamusal alanının en temel özelliklerinden biri, bu alanların bir üst mekanizma tarafından denetlenmeyişi ve aristokratların birbirleriyle kıyasıya rekabetiydi (s. 192). Bu özellik Augustus'un yeni tesis ettiği rejimle beraber tarihe karışıyordu.

Roma döneminde kamusal ve özel kavramlarının tam olarak neye teka-bül ettiğini anlamak amacıyla bu kitabı okumak isteyenler ilk etapta pek tatmin olmayabilirler. Ancak, başta da belirttiğimiz üzere yazarın hedefi zaten bu kavramları net olarak tanımlamak değil, siyah ile beyaz gibi kabul edilegelmiş söz konusu kavramların muğlaklığını ve çoğu zaman nasıl iç içe geçtiğini göstermektir ki, Russell'in bu anlamda başarılı olduğu ifade edilebilir. Metodolojik açıdan da eser oldukça kuvvetlidir ve Russell tezini kanıtlamak amacıyla hem yazılı hem de arkeolojik materyali çok ikna edici bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Fakat burada olumsuz anlamda yöneltebileceğimiz bir eleştiri vardır ki, o da yazarın, incelediği vakaları neye göre seçtiğini tam olarak açıklamayışdır. Yazar bu vakaları yalnızca teorisini doğrulamak üzere bilhassa mı seçmiştir? Bu teoriye uymayan başka belge ve vakaları kapsam dışında mı bırakmıştır? Yanıt ne olursa olsun, bu eser Cumhuriyet dönemi Roma'sının siyasi hayatını anlayabilmek ve siyasetin kamusal ve özel alanlarla ilişkisini kavrayabilmek için önemli katkılar sunmaktadır.